

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ „МОДЕРНИЗАЦИЈА СРПСКЕ ПРОЗЕ 20. ВЕКА
У ОДНОСУ НА СТВАРАЛАЧКУ РЕЦЕПЦИЈУ КЊИЖЕВНОГ ДЕЛА ЏЕЈМСА ЏОЈСА”
КАНДИДАТКИЊЕ МИНЕ ЂУРИЋ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовао Комисију: Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду, 19. априла 2017. године</p> <p>2. Састав Комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан Комисије запослен:</p> <ol style="list-style-type: none">
1. др Јован Делић, редовни професор за ужу научну област Српска књижевност, 15. 07. 2009, Филолошки факултет Универзитета у Београду;
2. др Зоран Пауновић, редовни професор за ужу научну област Енглеска и америчка књижевност, 31. 03. 2006, Филолошки факултет Универзитета у Београду;
3. др Александар Јерков, редовни професор за ужу научну област Српска књижевност, 22. 06. 2016, Филолошки факултет Универзитета у Београду;
4. др Предраг Петровић, ванредни професор за ужу научну област Српска књижевност, 25. 10. 2016, Филолошки факултет Универзитета у Београду;
5. др Ивана Ђурић Пауновић, ванредни професор за ужу научну област Енглеска и америчка књижевност, 2013, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду.
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<ol style="list-style-type: none">
1. Име, име једног родитеља, презиме: Мина (Милорад) Ђурић
2. Датум рођења, општина, република: 30. 03. 1987, Савски венац, Србија
3. Датум одбране, место и назив мастер рада: 22. 09. 2011, Филолошки факултет, Универзитет у Београду, „Зашто певач није песник: од усмене ка писаној књижевности”
4. Научна област из које је стечено академско звање мастера: Српска књижевност, наука о књижевности
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
„Модернизација српске прозе 20. века у односу на стваралачку рецепцију књижевног дела Џејмса Џојса”
IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: Навести кратак садржај са назнаком броја страна поглавља, слика, шема, графикона и сл.
Докторска дисертација „Модернизација српске прозе 20. века у односу на стваралачку рецепцију књижевног дела Џејмса Џојса” кандидаткиње Мине Ђурић обухвата 616 нумерисаних страница куцаног текста. Дисертација се састоји од 8 целина, подељених у 36 поглавља и њихових потпоглавља, након чега следе Прилози и Библиографија. Целине, поглавља и потпоглавља из којих се дисертација састоји су – I <i>Срби у Џојса и Џојс у Срба</i> (стр. 1–129): 1. „Постављање проблема: модернизам/постмодерна, стваралачка рецепција, Џејмс Џојс/српска књижевност 20. века” („Појам <i>стваралачке рецепције</i> у контексту других сродних феномена”, „Шта утиче на формирање концепта <i>стваралачке рецепције</i> кроз историју мишљења о (српској) књижевности 20. века?”, „Стваралачка рецепција и компаратистика”, „Стваралачка рецепција и модернизација”, „Шта (не) значи 'ирско' у овим процесима стваралачке рецепције?”), 2. „Срби у Џојса мимо српских џојсоваца: како је Џојс реципирао српски народ, књижевност и културу у контексту других (словенских) народа”, 3. „Српски језик Џојсовог текста”, 4. „Српске књижевно-критичке и преводилачко-стваралачке рецепције Џојсовог дела у контексту рецепција Џојса код других словенских народа”, 5. „Може ли бити (српских) теоријских

истраживања без (стваралачке) рецепције дела Џејмса Џојса?"; II *Паралелни џојсовски светови* (стр. 130–179): 6. „Паралелни џојсовски светови: Гавре Даблинац”, 7. „Српска камерна музика”, 8. „Има ли имажи(ни)зма у српској књижевности 20. века?”, 9. „Како се чита *Одисеја* до 20-их година 20. века: фигура Уликса у поезији и поетици Милоша Црњанског”; III *Први српски џојсовац* (стр. 180–286): 10. „Уликс у току”, 11. „Џојсплицитна (пост)модернизација: Растко Петровић/Данило Киш” („Хаосмички енциклопедизам”), 12. „Они пишу *романе о уметнику*” („Ослобађање жанра кроз фигуру уметника”), 13. „Прелазни (жанровски) облици – *Бакомо Џојс, Са силама немерљивим, Рани јади*, 14. „(Не)могућности типологије *џојсовског романа* у српској књижевности 20. века”, 15. „Типологија токова не-свести”, 16. „Ономатопеја – чуло заборавља у књижевном тексту?”, 17. „Ходање као хронотоп (мета)текста и/или лого(ро)логија *Дана шестог*” („Читоход”), 18. „Како се читају *Одисеја* и *Уликс* 30-их година 20. века: Драинчева уликсологија”; IV *(Не само) Десничин Даблин* (стр. 287–338): 19. „Џојс модернистички према Десници” („Истодобне приповедачке претече” и „Од детињства до зрелог доба: парализа Оријента или Окцидента?”), 20. „*Гномон* и *инсепту* – Џојс и Андрић”, 21. „Ерото-Џојс у српској књижевности 20. века: странац и ’Мало створење’”, 22. „Харфски модернизам/харфистичка постмодерна”, 23. „Како се читају *Одисеја* и *Уликс* од 50-их година 20. века: двојнички *Дневник о Улису*”; V *Од џојсологије до антиџојсологије у српској књижевности 20. века* (стр. 339–389): 24. „Кишологија: џојсологија или антиџојсологија?” („Џојсолошка кишологија?”, „Кишологија као антиџојсологија?”), 25. „Зашто каталогизовати (књиге)?” („БиблиОНТОтека”), 26. „Итачки истражни поступци”, 27. „Како се чита *Одисеја* до и од 70-их година 20. века: Сирин Борислава Радовића – ’Сирене’ савременог света”; VI *Пекићев (meta)Joyce* (стр. 390–412): 28. „Полифонијска картографија (мета)текста”, 29. „Џојсове и Пекићеве варијације на ирскост”, 30. „Амин (пред)текста?”; VII *Теоријски маргино-Џојс* (стр. 413–456): 31. „Квантна (теорија) књижевност(и)?”, 32. „На англоирским маргинама Џојса: џојсовски након Џојса?”, 33. „На јужнословенским маргинама Џојса” („Великић без Џојса?”, „Џојсовски 1993?”, „Сви ’Џојсови ученици’”, „(Филмски) *Freuden Smile*”); VIII *Ка веку џојслављења* (стр. 457–513): 34. „Век(овање) џојсовских читалаца”, 35. „Сума *џојсовског куда?* у српској књижевности 20. века: закључна разматрања”, 36. „До 2039”. Након наведених поглавља, у целини *Прилози: Словенска џојсловљења* (стр. 514–550), следе три разговора, дата двојезично, као примери актуализације савремене стваралачке рецепције Џојсовог дела: „Моја је *Одисеја* џојсовска” – разговор са Фрицом Сенем, директором Фондације Џејмса Џојса у Цириху; „Кроз лавиринт реченица и речи на објављеном одисејском путовању” – разговор са Драгом Јанчаром, савременим словеначким писцем; „Да је дуже живео, сигурно би добио Нобелову награду” – интервју са Илмом Ракузом, преводиоцем дела Данила Киша на немачки језик. На крају дисертације даје се Библиографија извора (преко 200 библиографских јединица) и литературе (преко 700 библиографских јединица), као и Биографија аутора (стр. 614–616). Дисертација пре свега наведеног садржи насловне стране и сажетке на српском, енглеском и руском језику, опремљена је свим обавезним деловима према прописима обликовања докторских дисертација.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Већ прва поглавља докторске дисертације „Модернизација српске прозе 20. века у односу на стваралачку рецепцију књижевног дела Џејмса Џојса” кандидаткиње Мине Ђурић показују врло компетентно истраживачко, методолошко, теоријско и интерпретативно постављање основних хипотеза и проблемских упоришта којима се дисертација бави, при чему се засновано и убедљиво контекстуализује и кључна теза овог истраживања – да се извесне промене које припадају токовима (пост)модернизације српске књижевности, нарочито романа 20. века, могу посматрати у односу на успостављање стваралачко-рецепцијских дијалога српских писаца у експлицитним и имплицитним поетичким сведочанствима са једном од прокламованих (реформаторских) парадигми модерности и заснивања постмодерног у европској и светској књижевности 20. века – поетички изразито разноликим и богатим књижевним остварењем Џејмса Џојса. Кроз најаву и прецизно дефинисање теоријских упоришта, образлаже се одабир грађе, нуди минуциозан преглед до сада истраживаних, али и нових тема и проблема који ће се у наредним поглављима анализирати, уз истицање Растка Петровића и Данила Киша као основних носилаца промена у стваралачко-рецептивном „распону” од модернистичког до постмодерног, али и од џојсовског до антиџојсовског, при успостављању динамичног односа према књижевном делу Џејмса Џојса и/или неком од аспеката који се њиме актуализују, што утиче и на увиђање поетичких разлика у процесима модернизације књижевности. Аналитички посвећено, у добро вођеном дијалогу са истакнутим теоријским становиштима, већ се у првом поглављу рада методологија стваралачке рецепције поставља као основа савремене компаратистике, кроз могућности заснивања стваралачко-рецепцијских књижевних студија, а у оквирима компаративне поетике проучавања смене поетичких парадигми и процеса модернизације књижевности, као комплементарних дисциплина.

Врло конкретним и детаљно развијаним приступом у другом поглављу рада интересовање се

усмерава ка анализи појединих *словенских* и/или *словенизованих* сегмената Џојсовог текста (дневничке белешке из Пуле и Трста, *Стивен херој*, *Уликс*, *Финеганово бдење*), не би ли се указало на који начин се у назначеном контексту, међу осталим словенским, појављује талог српске књижевности и културе и како је он постављен у односу на одјеке процеса модернизације, уочљиве у Џојсовом делу, као и промене које се тиме условљавају у токовима књижевности 20. века. У трећем поглављу рада кроз три табеле подробно и прегледно се издвајају, класификују, а након тога и коментаришу облици, значења и начини обележавања речи из *Финегановог бдења* које су: 1. у претходним истраживањима већ именоване као српске (српскохрватске); 2. у пређашњим истраживањима одређене као пансловенске или као део корпуса словенског језика који није српски (српскохрватски), а за које је овом приликом закључено и потврђено да постоје и у српском језику, у истом или сродном облику, истог или нешто измењеног значења; 3. речи које у претходним истраживањима нису обухваћене као пансловенске или српске (српскохрватске), а могле би бити. Студиозним анализама у истраживању су посебно реконтекстуализовани примери словенске антитезе у *Финегановом бдењу*, значења речи *sweatoslaves* (FW 309.12), порекло сегмента “Eh selo moy” (FW 340.16), сродности ресемантизације елемената словенског материјала код Џејмса Џојса и Растка Петровића, уочени делови *српског кластера* у Џојсовом тексту, као и *финеганске* трансферзале етима *слав*, што све на различите начине утиче на активирање транскултуролошког аспекта једног текста, снагу полифоних значења његових транс-семантификација и доприноси нивоу поетичких закључака о узусима процеса (пост)модернизације. Четврто поглавље дисертације доноси прилежан преглед и живу дискусију поводом књижевно-критичке и преводилачко-стваралачке рецепције Џојсовог дела у контексту рецепције код других словенских народа, при чему се издвајају три периода назначених рецепција у светској и српској џојсологији, која се, донекле, временски и типолошки међусобно и поклапају (до 1941, од 1941. до 1984. године и од 1986. године). Значајни увиди у петом поглављу рада тичу се утврђивања сродности у начинима на које су се критичко-теоријске рецепције на овом говорном подручју развијале у другој половини 20. века у односу на књижевно-теоријске анализе које су пратиле Џојсово дело у европској и светској мисли о књижевности (нова критика, структурализам, поструктурализам, психоанализа, феминизам и др.), као и провере колико је за неке теоријске поставке у корпусу испитивања српске науке о књижевности важно присуство Џојсовог дела као књижевне грађе. Тако се већ првом целином докторске дисертације издваја одлично познавање књижевно-историјског и књижевно-теоријског контекста, као важан услов за успостављање поузданих методолошких основа истраживања у следећим целинама и поглављима.

Другом целином докторске дисертације убедљиво је остварен циљ да се скрене пажња на типолошку сродност коју рани модернизам у поезији, прози, поставци естетичких концепција и драми ових простора баштини са променама запаженим крајем 19. и почетком 20. века у оквирима европске и светске књижевности, чија је једна од водећих парадигми модерности оличена управо у књижевом делу Џејмса Џојса. С успехом се у шестом поглављу на примерима збирке приповедака *Даблинци* Џејмса Џојса и романа *Беснуће* Вељка Милићевића, кроз анализу лика Гавра Ђаковића, типолошки и по обличју сувишног Даблинца, у годинама паралелним настанку Џојсове збирке, показала суштинска сродност у односу на концепт модерности и његове промене у европској и светској књижевности, које ће постати залог за каснију (логичну) стваралачку рецепцију Џојсовог дела у прозним остварењима српских писаца. У седмом поглављу се доследно, поступним компаративним читањем особина *поетске свите камерне музикалности* на примерима из Џојсове збирке *Камерна музика* и Шантићевог опуса, кроз структурално-композицијске, тематско-мотивске, стилистичко-симболичке, версификацијско-интонативне и друге поетичке аспекте указало на сродне начине опхођења ових песника са почетка века према песничким традицијама европских и националних књижевности из којих проистичу и блиске одговоре на изазове ране модерности које успостављају као поетичко-типолошки једновременци. Свежим проматрањима истакла се потреба различитог поетичког разумевања места и значења збирке *Камерна музика* у Џојсовом опусу, као својеврсног прототипа могућих односа стваралачке ауторекцепције других збирки поезије у прозним опусима и покушаја успостављања својеврсне парадигме модерности за типолошка проматрања односа прозних творевина једног културног и књижевног круга према поетским замецима, те поетичког удела стваралачко-ауторекцепцијског *прозног читања поезије* у процесима модернизације

прозе 20. века, што се проверавало на примерима контекстуализације *Откровења* Растка Петровића, збирке *Слијенац на жалу* Владана Деснице, препева и песама Данила Киша и поезије Милорада Павића у њиховим прозним опусима. У осмом поглављу дисертације указало се на неопходност типолошког проучавања деликатне поетичке генезе од предмодернистичких до раних авангардних одјека у компаративним оквирима светске књижевности, и то постављањем питања о значају и улози елемената имаџизма као „везивне” поетичке трансформације двеју парадигми. Дисциплиновано су се водила испитивања типолошких сродности вертикале поетичких промена која се конституише у опусу Џејмса Џојса, од предмодернистичких *прелудија Камерне музике*, преко последње, тридесет шесте, имаџистичке песме у тој збирци, до авангардних обриса што се успостављају у каснијим Џојсовим песмама из збирке *Песме за пени*, са вертикалом поетичких промена која се гради и трансформише у опусима од Алексе Шантића до Растка Петровића, уз претпоставку да се од Шантићевих збирки поезије, као својеврсне претече, до *Откровења* Растка Петровића, генерише, обликује и мења српски имаџи(ни)зам. О сложености и обухватности проблемских аспеката у докторској дисертацији кандидаткиње Мине Ђурић сведочи и чињеница да се при завршетку одређене целине пружио и својеврсни *одисејски* интермецо у односу на основну тему, не би ли се указало на који је начин у динамици процеса модернизације књижевности током 20-их, 30-их, 50-их и 70-их година 20. века стваралачки реципиран Хомеров у односу на Џојсов текстуални предлогачак у српској књижевности, те како је то, паралелно са стваралачком рецепцијом књижевног дела Џејмса Џојса, у успостављеном *тријалогу*, допринело променама поетичких парадигми и одредило токове модернизације српске поезије и прозе 20. века. Девето поглавље дисертације посвећено је компаративном читању фигуре Уликса у изабраним делима Џејмса Џојса и Милоша Црњанског, чиме се разоткрива другост *Лирике Итаке* у односу на многа дела европске и светске књижевности која претачу примере из класичне старине у миље модерног и сведоче искључиво о повратку митског јунака.

У трећој целини докторске дисертације, већ се кроз десето поглавље утемељено дефинишу области и елементи џојсовске парадигме модерности у прози које је Растко Петровић као реформаторске креативно реципирао и инкорпорирао кроз стваралачки дијалог у властитим текстовима, чинећи на тај начин кључне заокрете у токовима модернизације српске литературе 20. века – у оквирима жанра о уметнику, начина опхођења према језику, техника унутрашњих говора, нових романескних форми и других. У једанаестом поглављу пажња се посвећује експлицитним, аутопоетичким становиштима Растка Петровића и Данила Киша и њиховим одразима кроз одређене имплицитне (ауто)поетичке поступке, а посебно начинима на које се, од модернизма до постмодерне, у тумачењима *новог облика романа*, заснива и мења њихов стваралачки дијалог у односу на поетичка виђења теорије енциклопедије и хаоса у процесима рецепције књижевног дела Џејмса Џојса. Методолошки подробно реализованом испитивању у дванаестом поглављу пажњу привлаче поетичка оспоравања матрице *развојног образовног романа* и преобликовања у основе *романа о развоју уметника* на примерима дела Џејмса Џојса (од есеја посвећеног овој теми, преко *Стивена хероја*, до *Стивена у Уликсу*, а посебно узимајући у обзир развој уметничких, естетичких теорија), која су стваралачки реципирана од стране писача српске књижевности 20. века (Растка Петровића, Владана Деснице, Данила Киша и Борислава Пекића). У тринаестом поглављу се утемељеним анализама потврђује запажање да је, због стилистичког и семантичког међупериода који *Ђакомо Џојс* од завршетка *Портрета уметника у младости* до *Уликса* обухвата, мотива и поетичких поступака најављених у њему, а развијаних у каснијим делима, али и због многобројних аутобиографских, аутореференцијалних и метареференцијалних елемената, као и питања жанровске поливалентности, позиција овог списа у Џојсовом опусу парадигматски сродна позицији романа *Са силама немерљивим* у опусу Растка Петровића и збирке *Рани јади* у опусу Данила Киша. У четрнаестом поглављу промишљено се дефинишу поетички обриса у којима се *џојсовски тип* романа, у стваралачкој рецепцији од *уликсовског* до *финеганског* подтипа, појављује у виду својеврсне прекретнице и пресека једног периода, али и маркера будућих поетичких промена којима се оцртава ток (пост)модернизације књижевности у 20. веку – од модернистичког, преко авангардног (надреалистичког), до (хетерокосмичко-)постмодерног романескног облика, при чему се као типолошки саговорници или примери одговора након стваралачке рецепције Џојсовог текста у српској књижевности 20. века издвајају романи *Бурлеска Господина Перуна Бога Грома* Растка

Петровића, *Без мере* Марка Ристића и *Тutori* Боре Ћосића. Интригирајуће и провокативно се у петнаестом поглављу проверава питање да ли је уочена и описивана џојсовска метода тока свести у литерарним делима српских писаца заиста и остварена, а након анализе се увиђа да је међу разгранатом и вишеслојном техником унутрашњих говора из Џојсовог дела стваралачка рецепција овог метода у српској књижевности 20. века представила неколико сегмената класификације у оквирима преваге флукуације идеја над током свести – кроз могућности *језичког, идејног, симболичког* или *сликовног расплођавања*, у делима Растка Петровића, Оскара Давича или, у ширем контексту стваралачке рецепције модернизма, и Исидоре Секулић. У иновативним увидима кроз шеснаесто поглавље дисертације преиспитује се ономотопеја као заборав и/или памћење миметичке референцијалности у књижевном делу, при чему се сагледава како ономотопеја авангардног текста инкорпорира, а ономотопеја текста раних постмодернистичких особина заборавља неке одлике ономотопеје модернистичког текста, али и стварносног (ономотопејског) звука, производећи нову стварност текстуалног (ономотопејског) вида, тј. како се целином бића прима ономотопеја авангардног текста, види ономотопеја постмодернистички интонираног текста и заборавља како звучи ономотопеја модернистичког света. У седамнаестом поглављу, на примерима стваралачке рецепције Џојсовог дела кроз текстове Растка Петровића, Владана Деснице, Борислава Пекића и Данила Киша, аргументовано се потврђује на који начин ход може постати текстуални медијум, односно како се од хода као спољашњег хронотопа генезе дела, књижевно-уметничког хронотопа јунака и приче, може говорити и о ходу као о хронотопу (мета)текста нове стваралачке, читалачке или критичке текстуалне творевине, која упућује на важност превазилажења недаћа неповољног урбаног или логорског искуства стваралачким логосом. Уз то се свестрано истиче и како покрет јунака, нарочито из романа у којима доминира ход кроз град, утиче на развијање типова читања, а посредно и на промене позиције реципијента текста у процесима (пост)модернизације књижевности 20. века, при чему се комбинацијом анализираних кинетичког хода кроз град као хронотопа (мета)текста и статичког, имагинарног текстуалног кретања из утопијске (не)померивости реципијента и креатора, у уликовској оксиморонској дефиницији, наговештава тип ствараоца и читаоца који ће бити присутан у дигиталној ери интернета. Осамнаесто поглавље убедљиво одговара на питање како се Драинац, у интеркултурном, интертекстуалном и интернационалном контексту у оквирима српске, европске и светске књижевности прве половине 20. века, односио према познаној фигури Уликса и феномену уликологије, те којим је променама кроз стваралачку рецепцију књижевног дела Џејмса Џојса, након боравка у Паризу 1933. године, допринео у токовима модернизације српске литературе 20. века.

У четвртој целини ове докторске дисертације, херменеутички добро утемељеним запажањима, кроз компаративна читања показују се начини на које су стваралачки реципирани врхунци модернизма из међуратног периода у светској књижевности, а нарочито они који одговарају џојсовској провенијенцији, допринели процесима модернизације српске литературе после Другог светског рата. У деветнаестом поглављу издвајају се типолошке сродности два интервала кроз токове модернизације књижевности која претпостављају границу и промене парадигми реализам/модернизам након процеса стваралачке рецепције истоветне грађе из руске, француске и италијанске књижевности, што се уочава у опусу Џејмса Џојса са почетка 20. века и у стваралаштву Владана Деснице после Другог светског рата, након читања аутора међу којима су Чехов, Толстој, Флобер, Данте и Кроче, као и типолошки блиски одговори на питања ситуирања Даблина и Задра на паралисану међу оријенталног и окциденталног простора. У двадесетом поглављу испитује се и показује поетичко поверење у оснаженост приче која превазилази раван текста и продужује знање и ван оквира приповедања у опусима Џојса и Андрића, док се јасним компаративним истраживањима односа приповедне структуре и феноменологије доказује да (не)познато и (не)препознато чудновати део приче (*uncanny*) јесте (недостајућа) допуна *гномона*, која омогућава продор текста у простор вантекстовног постојања, што продужава причу и након њеног завршетка. У двадесет првом поглављу дисертације засновано се промишља о томе да ли је и како у делима српских писаца 20. века присутан и елемент онога што се у стваралачким рецепцијама Џојсових поетичких опредељења у описима унутрашњег живота ликова, може назвати, према неком од типова, у односу на подразумеване традиције Џојсових претходника, и ерото-џојсовским. Стога се темељно анализира архетип сусрета странца и младог женског бића, који се на различите начине трансформише у

процесима модернизације књижевности, при чему се истичу поетичке посебности сваког сегмента у постављеног стваралачко-рецепцијског дијалога у приступима овој епизоди у делима Хомера, Џејмса Џојса, Растка Петровића и Иве Андрића. У двадесет другом поглављу на добро одабраним примерима приступа се анализи текстова који у интеркултуралној равни и својеврсном поетичком дијалогу разматрају улоге музичких елемената у процесу модернизације српске књижевности 20. века и подстичу сагледавање присутности заједничког симбола ((л)ирске) културе и митологије који се читава у харфи, као елементу стваралачке рецепције поетичког упоришта периода модернизма или/и књижевних дела Џејмса Џојса, нарочито истакнутог на примерима текстова Андрића, Деснице и Киша – од високомиметичких, митопоетских, романтичарских представа, преко детронизације симбола у реалистичком мапирању односа уметника и руље, до (у)лтрамодернистичког (анти)климакса разобличења и истицања метанаративног карактера симбола. У двадесет трећем поглављу ове докторске дисертације фигуре Одисеја и Уликса у српској поезији 20. века проматрају се у делу *Дневник о Улису* Јована Христића, при чему се запажа да послератни Ули(к)с Јована Христића поседује и нека од обележја модернистичког Ули(к)са из 20-их и 30-их година 20. века, међу којима је најевидентнији припадајући континуитет бездомног ностоса, али и да додатно успоставља промене оријентира уликсологије у српској поезији 20. века.

Циљ пете целине јесте да се аспекти смене модернистичке и постмодерне парадигме, који се активирају у процесима стваралачке рецепције књижевног дела Џејмса Џојса у српској литератури 20. века, запазе и у токовима постојаних рефлексивних дијалога у опусу Данила Киша, при чему се уочава да у односу на историју стваралачке рецепције Џојса у српској литератури, типологија Кишове стваралачке рецепције показује дихотомију џојсовске и антиџојсовске парадигме. У двадесет четвртном поглављу као џојсовски аспекти Кишове стваралачке рецепције поетичких карактеристика писца *Уликса* истичу се блискости атмосфере и амбијента порекла или припадања ликова који вежу Џојсову и Кишову прозу, типологије спона живота и литературе и њихове транспозиције, начин на који је у опусима ових аутора инкорпориран концепт Средње Европе, односно проверава се да ли су и како на формирање Кишовог стваралачко-рецепцијског односа према Џојсовим текстовима деловали други тумачи и претходни стваралачки рецепцијенти Џојсових романа, међу којима се могућим узусима Кишове антиџојсовске перспективе постављају Ђерђ Лукач и Херман Брох. У двадесет петом поглављу проматра се на који начин се поетиком каталога у Кишовом делу, кроз анализе реторичке, стилистичке и библиотечно-онтолошке функције каталога, које се имплицитно развијају од *Мансарде*, преко *Породичне трилогије*, нарочито *Пешичаника*, па све до *Гробнице за Бориса Давидовича* и *Енциклопедије мртвих*, својеврсним обрачуном са модернистичком парадигмом, достиже постмодернистичка апстракција тока свести, а тиме кроз постојану, али очигледно амбивалентну стваралачку рецепцију Џојсовог текста, утиче и на токове (пост)модернизације српске књижевности 20. века. У двадесет шестом поглављу кроз могућности препознавања најаве постмодернистичких одлика у Џојсовом тексту, као и значаја формативне и поетичке улоге истражног поступка у процесима модернизације српске прозе 20. века, упечатљиво се издвајају и одговарајућим примерима поткрепљују барем две супротне варијанте у стваралачкој рецепцији џојсовски вођене истраге – максимум елидирања истражног поступка и истражни поступак без истраге. Кроз двадесет седмо поглавље, на примерима из поезије и поетике Борислава Радовића, који постају логичка упоришта за занимљиве теоријске претпоставке, анализирају се разлике у статусима стваралачког субјекта у односу према историји, типологији и променама у оквирима поетике наручилаца и њихових улога у процесу настајања дела, кроз двадесетовековну генеалогичку стваралачку рецепцију *Одисеје*, нарочито епизоде са сиренама, при чему је у контексту модернизације књижевности посебно важна џојсовска стваралачко-рецепцијска позиција.

Значај шесте целине дисертације огледа се у индуктивном исцртавању дијалектичког лука историје херменеутичких токова у процесима стваралачке рецепције литерарног опуса Џејмса Џојса у српској књижевности 20. века, као и њихових утицаја на промене у аспектима (пост)модернизације књижевности – од џојсовске парадигме стваралачке рецепције модернистичких поступака у опусу Растка Петровића, преко Десничиног поновног (ре)креирања модернизма и протомодернистичке ревитализације џојсовске матрице након Другог светског рата, до Кишовог амбивалентног одговора у стваралачкој рецепцији џојсовске и антиџојсовске провенијенције, на граници модернизма и

постмодерне. У том контексту проницљиво се запажа да Пекићев вид романескне (мета)џојсологије представља истицање суверене поетичке (само)свести прозне матрице при исцрпном процесу разлагања дијегезе џојсовских тема и поетичких проблема. У двадесет осмом поглављу дисертације Пекићеве метаџојсолошке реплике у романескном ткиву издвајају се у контексту претходних тумачења пародије, реинтерпретације мита и његове инверзије, проблематизовања декаденције грађанства као једног од аспеката полифоне, присутно-промичуће картографије (мета)текста у књижевности 20. века и могућности његовог чувања исписивањем трагова грађанског сталежа у романескним прилозима докумената породичних стабала и мапа, метатекстуално уланчаним у дело или пак у виду јавних говора јунака грађанске прозе на измаку, спремним да сачувају своје читање града, што се показује и као Пекићев (мета)џојсолошки поглед на алегорију читања и интерпретације. Двадесет девето поглавље упечатљиво представља погодним простор за проматрање статуса ирског, питања ирскости и представе о Ирцима у Џојсовим и Пекићевим виђењима, као врсте имаголошких преиспитивања и проблематизовања представа о сопству кроз актуализацију представе о другима, где се кроз Џојсова и Пекићева писања поводом релација ирског и словенског према европском уочава неколико заједничких проблемских упоришта која се тичу историјског, политичког и друштвеног поларитета Енглеске, односно Балкана и Европе. У тридесетом поглављу упечатљиво се доказују претпоставке да *финеганско* разумевање (пред)текста означава бивање текста у тексту као облика који захтева посебан вид аутентичне интерпретације, метанаративно и метафикционално уобличен у роману *Време чуда*, чији се заматак наслућује у *Финегановом бдењу*, а који не признаје могућност ултимативне интерпретације предлошком.

Успешно остварена намера у седмој целини докторске дисертације била је да се прикажу и продискутују начини на које је књижевно дело Џејмса Џојса стваралачки рецепирано у англоирској и српској књижевности краја 20. и почетка 21. века, на тзв. *маргинама* – у англоирској поезији и у стваралачким опусима јужнословенског ареала настајалим углавном након парадигме (анти)џојсовске стваралачке рецепције у делу Данила Киша. У тридесет првом поглављу се, на примеру текстова Џојса и Павића, иновативно анализира и модел квантне (теорије) књижевност(и) као могући приступ џојсовском типу романа у српској књижевности краја 20. века, при чему се истичу везе револуционарних промена у науци насталих појавом квантне теорије на почетку 20. века и њиховог утицаја на књижевне текстове модернизма, на једној страни, и револуционарних промена које нова открића о мрежним комуникацијама изазивају од 60-их година 20. века до савременог тренутка, те њиховог утицаја на књижевност постмодерне, на другој страни. У тридесет другом поглављу разматра се ирска стваралачка рецепција књижевног дела Џејмса Џојса на маргинама његовог опуса, односно трагови Џојса у англоирском песништву друге половине 20. и почетка 21. века, у примерима из дела Патрика Каванаха, Џералда Доуа, Шејмаса Хинија, Брендана Кенелија, Дејвида Нориса, Дерека Махона и других. Тридесет треће поглавље бави се делом Џејмса Џојса као постојаним изазовом и савременије књижевности јужнословенског простора, тумачењем одабраних примера из дела Драгана Великића, Радомира Константиновића, Срђана Срдича, Драга Јанчара, Антуна Шољана и Николе Лоренцина.

У тридесет четвртом, тридесет петом и тридесет шестом поглављу у оквирима осме целине ове докторске дисертације пружа се преглед досадашњих закључака из претходних одељака и засебних делова, односно разматра се остваривост непосредних примена резултата истраживања о аспектима модернизације у организационим и методолошким стратегијама изучавања и предавања стваралачке рецепције Џојса и других писаца Европе и света у српској књижевности 20. века, при чему се нуди читав низ конкретних предлога. Три интервјуа у *Прилозима* показују колико претходни увиди о словенској стваралачкој рецепцији џојсовских елемената своја упоришта имају и у размишљањима савремених књижевних проучавалаца у земљи и иностранству и представљају практична отеловљења могућности сазнајног прогреса у заједници читања, тумачења и мишљења. Евидентно је да ће се и у будућности назначеним и анализираним проблемима у дисертацији кандидаткиња кроз истраживања враћати, а за то је овде и понуђена изразито богата грађа. Импозантан број озбиљних научних текстова у Библиографији извора и секундарне литературе, читаних на неколико страних језика, омогућили су увиде у широк спектар проблема, обезбедили простор креативног дијалога, продубили критичку свест и отворили упоришта за нова и неистражена

читања грађе, која су понуђена и овом дисертацијом.

Утврђује се да опсежна и добро поткрепљена истраживања у оквирима докторске дисертације Мине Ђурић отварају широк спектар питања за која се очекује да би могла побудити проучавалачку пажњу и у будућим испитивањима. Истраживачки боровци колегинице Ђурић у Италији и Швајцарској допринели су прикупљању, испитивању, анализи и коментару многих извора и критичке литературе која овдашњој научној средини најчешће није доступна, што се све успешно инкорпорирало у оквире основних циљева тезе, међу којима је посебно важно непрекидно ситуирање српске књижевности у контексту светске. Велики број вредних карактеристика дисертације – од изоштреног постављања предмета испитивања, до уредног вођења кроз плурализам метода у широком дијапазону тумачених проблема историје и теорије књижевности, као и заснивање властитих судова и оцена, омогућило је сагледавање грађе из освежених перспектива у захтевним доменима проблематике која се изучавала.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији уз напомену:

Кандидаткиња Мина Ђурић објавила је преко 60 библиографских јединица, међу којима су радови у категоризованим, рецензираним часописима и тематским зборницима националног и међународног значаја, сегменти у књигама, коауторства у уџбеницима и друго, од чега ће се овде навести радови који су у ужој вези са темом доктората.

Навести називе радова, где и када су објављени. У случају радова прихваћених за објављивање, таксативно навести називе радова, где и када ће бити објављени и приложити потврду о томе.

1. „Гномон и *insappu* – Џојс и Андрић”, у: *41. Научни састанак слависта у Вукове дане*, 41/2, Београд: МСЦ, Филолошки факултет, 2012, стр. 393–404, УДК 821.111.09 821.163.41.09, ISBN 978-86-6153-085-2, УДК 821.163.41.09 Андрић И.(082), COBISS. SR-ID 193082124;
2. „Фигура Уликса у поезији и поетици Милоша Црњанског”, у: *Милош Црњански: поезија и коментари*, зборник радова, уредник Драган Хамовић, Београд: Институт за књижевност и уметност, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Нови Сад: Матица српска, 2014, стр. 189–203; УДК 821.163.41.09-1 Црњански М., ISBN 978-86-6153-196-5 (ФФ), УДК 821.163.41.09-1 Црњански М. (082), COBISS. SR-ID 208167948;
3. „*Ideenflucht* у поезији и поетици Станислава Винавера”, у: *Поезија и модернистичка мисао Станислава Винавера*, зборник радова, уредник Предраг Петровић, Београд: Институт за књижевност и уметност, Шабац: Библиотека шабачка, 2015, стр. 374–395, УДК 821.163.41.09 Винавер С. 82.09:1, ISBN 978-86-7095-220-1 (ИКУ), УДК 821.163.41.09 Винавер С. (082), COBISS.SR-ID 218546956;
4. „Сирин Борислава Радовића – ’Сирене’ савременог света”, у: *О поезији и о поетици Борислава Радовића*, зборник радова, уредник Драган Хамовић, Београд: Институт за књижевност и уметност, Библиотека града Београда, 2017, стр. 309–332, УДК 821.163.41.09-1 Радовић Б. ISBN 978-86-7095-231-7 (ИКУ), УДК 821.163.41.09 Радовић Б. (082), COBISS.SR-ID 228674828.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Вредност закључака докторске дисертације „Модернизација српске прозе 20. века у односу на стваралачку рецепцију књижевног дела Џејмса Џојса” кандидаткиње Мине Ђурић увиђа се на неколико нивоа, након сваког од истраживачко-интерпретативних одељака, као и у оквиру целине дисертације. На нивоу имплицитних методолошких одабира истиче се да би се концепт стваралачке рецепције могао и даље развијати у потреби снажнијих компаративних сагледавања језичких и књижевних процеса, у истакнутој *вертикали интеркултуралности*, односно да се у оквиру компаративног метода процеси стваралачке рецепције и њеног проучавања могу сматрати делотворним узусима за анализу структуралних и других законитости у дијалогу литерарних система и оснажених интересовања за домете идеја *светске књижевности*. Док се процеси стваралачке рецепције издвајају као кључни „адути” савремене компаратистике у оквирима успостављања „канонских” и „канонизујућих” односа, нарочито у регионално блиским књижевностима, културама и друштвима, закључује се да се плод процеса поетичког дијалога српске прозе 20. века са књижевним делом Џејмса Џојса може сматрати истакнутим примером образлаганог методолошког

подстрека оснаженог интересовања за праћење смисла и херменеутичке сврхе концепта *светске књижевности*. У дисертацији се јасно закључује да пропорција тренутка настанка Џојсовог дела, отпочињања процеса стваралачке рецепције и продукта стваралачког утицаја на модернизацију српске књижевности 20. века представља типолошки изузетно сложену *херменеутичку ситуацију* која мења однос центра и маргине у циљној култури, где је модернизација имплицитни продукт стваралачко-рецепцијског контекста, а у конкретном случају означава валидности (пост)џојсовске индукције промена стилских формација у српској књижевности 20. века. Стога се истиче да се о модернистичкој џојсовској и постмодерној антиџојсовској и метаџојсовској парадигми може говорити у терминима фишовски дефинисаних *интерпретативних заједница*, са свешћу да промене парадигме у српској књижевности 20. века претпостављају конфронтацију различитих тумачења, у оквиру кључног питања како постмодерна чита модернизам. Широко засновано истраживање омогућило је постављање изразитог броја значајних претпоставки, кључних за проматрање српске књижевности у контексту светске, којима ће се кандидаткиња и у предстојећем периоду бавити, а међу којима је и како анализа стваралачке рецепције књижевног дела Џејмса Џојса од Растка Петровића до Данила Киша може, као узус канона читања и креативних „одговора” на Џојсово дело у српској књижевности 20. века, утицати на конституисања и увиде стваралачких рецепција модернизма у другим књижевностима, те допринети проширивању и превредновању канонизујућих дела светске књижевности као премрежавајућих хетерокосмика (стваралачке рецепције Џојса и/или других писаца) у формирању европског и светског модернистичког корпуса 20. века. Циљ таквих претпоставки није само питање како *канон посредује утицај*, већ да ли снага присутности стваралачке рецепције неког аутора може утицати и посредовати канон, и другачије установити *канонизујућа* дела српске књижевности 20. века и у контексту светске литературе, што је мисија не појединца, већ читаве културе истраживања.

Неки од највреднијих закључака прве целине докторске дисертације тичу се начина на који се Џојсово разумевање *словенског и балканског контекста* мења и у књижевном опусу поетички модернизује, од деконституишуће тензије (пре)модерне стварности до досезања конституишуће тензије (пост)модернистичког текста, и то од немогућности поимања граничног града као (компаративно безбедног) простора дискурса у раним Џојсовим остварењима, преко утврђивања позиције транснационалног у дванаестој епизоди *Уликса*, као онтолошког и стваралачко-идејног надилажења позиције нетрпељивости властитог и страног, до потпуне *компаративне безбедности текста* удружених ознака топонима, пореклом и из мањинских језика у *Финегановом бдењу*. Ревидирањем постојећих и инкорпорирањем *финегански* присутних, а до сада неишчитаних речи из српског језика, у трећем поглављу дисертације закључује се да је Џојсово занимање усмерено на географске, етнографске, митске, религијске, антрополошке посебности и изражајне аспекте словенских, а међу њима и српског језика, екавског и ијекавског изговора, при чему Џојсову пажњу привлачи и ћирилица. Кроз анализе Џојсових књижевно-критичких и преводилачко-стваралачких рецепцијената (Ристић, Петровић, Симић, затим Токин, Горјан, Данојлић, Павловић, Селенић, Кољевић, Марковић, Јеремић и др.), у контексту рецепције код других словенских народа, у четвртном поглављу дисертације закључује се да је поетички важан, прекретнички период модернизма 50-их година 20. века омогућио знатно слободније и продорније интересовање за критичко и преводилачко промишљање о Џојсовом делу, што ће умногоме креирати простор афирмације и за смелија поетичка опредељења нове песничке и критичарске генерације. У петом поглављу, детаљним коментарима неких од најзначајнијих момената у историји теоријских приступа и статуса Џојових дела у оквиру њих (у тумачењима Штанцела, Хејмана, Лакана, Дериде, Кристеве, Сиксу) и њихове контекстуализације у српским теоријским приступима, закључује се да већина нових теорија постаје или се проверава над Џојсовим делом, као и да су њихови ефекти и полемички контекст који креирају круцијални за модернизацију и методологије интерпретаторских приступа, и конституисања стваралачких одговора (српске) књижевности 20. и 21. века.

У аналитичко-синтетичким приступима и компаративним сагледавањима типолошких паралела раног англоирског и јужнословенског модернизма, кроз другу целину докторске дисертације издвајају се поетичке блискости приповедака *Даблинаца* и сегмената опуса Вељка Милићевића, при чему се у шестом поглављу закључује о поетички сродним одговорима двају аутора

у односу на употребу „економичног” стила, доминацију атмосфере парализе и сплина, начина на које је актуализован однос према језику, домовини, мајци, вери, Америци и другом, што намеће (не)могућу претпоставку о нереализованој поетичкој будућности Вељка Милићевића као претече цојсоваца. После испитивања Цојсовог и Шантићевог песништва у седмом поглављу дисертације закључује се да се сегменти Шантићевог разноврсног опуса заиста могу сматрати *поетском свитом* српске *камерне музике*, модерне у исто време онолико колико (ни)је на својим почецима то био (н)и Цојс. Након анализе поетичког удела стваралачко-ауторецепцијског *прозног читања поезије* у процесима модернизације прозе 20. века закључује се да цојсовски типови *камерно-музичког* и *свитног* уланчавања поетских сегмената у веће прозне целине, као и холистички приступ полиструктурним делима у настајању и континуираној полифоној обради материјала, у својим разноврсностима поетичког квалитета имају типолошких сродника у токовима српске књижевности 20. века – *прозно читање поезије* у српској књижевности 20. века у опусима Растка Петровића (по моделу којим *Уликс* чита *Камерну музику*), Владана Деснице (како *Портрет уметника у младости* чита *Камерну музику*), Данила Киша (како Цојсова представа рата не чита *Камерну музику*) и Милорада Павића (како *Финеганово бдење* чита *Камерну музику*) показује интригантан распон поетичких одређења, као и смену поетичких парадигми, што сведочи о изразитој типолошкој сродности различитих књижевних традиција у процесима модернизација европске и светске књижевности 20. века. У осмом поглављу дисертације закључује се да је дефинисан имажистички полиперспективизам и симултаност диференцираних фотографских аспеката у капацитету разлике између (пред)модернистичког краја *камерне музикалности* у песми „Чујем војску” као раноавангардном сливању свести о енергији и интуицији, интензивираним у међуратном периоду до екстрема пиктуралне импресије, у Цојсовој песми „Прошња” могуће разумети као моменат сусрета протомодернистичких и зачетака авангардних тенденција, који се као парадигматски у српској књижевности 20. века, у формалним променама на нивоу синтаксе, стиха и строфе и при ослобађању од узуса традиције, препознаје на граници зрења модернизма познијих Шантићевих и раних Петровићевих песама. У деветом поглављу дисертације закључује се да је типолошки сродан доживљај света након Првог светског рата код Цојса и Црњанског допринео негацији ратничке и луталачке фигуре Одисеја у инкарнацији одвише хуманог Уликса, као најтужнијег човека *највеће поеме човечанства* и у *Лирици Итаке*, те се конзистентно вођеним испитивањем потврђује да 1919. године српска књижевност у *Лирици Итаке* инаугурише своју верзију модернистичког Уликса.

На почетку треће целине, у десетом поглављу разматрају се неке од поетичких промена у романескним поступцима Растка Петровића, насталим услед Петровићеве активне стваралачке рецепције књижевног дела Џејмса Цојса, због које се засновано може говорити о Растку Петровићу као о првом аутохтоном и у процесима модернизације утицајном српском цојсовцу. У једанаестом поглављу, након анализа примера из есеја, закључује се да су Растко Петровић и Данило Киш сагласни да у току смене поетичких парадигми, који се зачиње са прозом Џејмса Цојса, а актуализује однос дезинтеграције света и начина успостављања тоталитета текста, динамика у процесима модернизације постоји, при чему се на основу систематичног испитивања поетичких одређења српске књижевности према романескној контекстуализацији односа хаоса и енциклопедије, након стваралачке рецепције Цојсових дела, запажа изразит распон – од текстуалне потврде *хаоса* с енциклопедијским *предумишљајем* (у *Уликсу*, без „Итаке” и у *Дану шестом*) до (мета)текстуалног *енциклопедијског приређивања хаоса* (од *Уликсове „Итаке”* као *Финегановом бдењу*, као и од *Пешчаника* као *Гробници за Бориса Давидовича*), који утиче на промене у процесима модернизације (српске) књижевности 20. века, док се истиче да је *финеганско текстуално наслеђе* засновано и, вероватно, једино могуће у утопијској идеји отеловљеног тумачења у мноштву читалаца, на метанивоу *хаосмичког енциклопедизма*, у бескласју полиглосије као идеалног херменеутичко-комуникативног обрасца. У дванаестом поглављу закључује се да се на метапоетичком плану о Цојсовом *Портрету уметника у младости* може промишљати и као о *роману о теорији превредновања жанра*, што отвара простор да се и поводом других *романа о уметнику* у српској књижевности 20. века говори као о експлицитним или имплицитним *романима (о) теоријама*, поетичким или естетичким, у односу на то колико је естетичка теорија запажено прогресиван део романа, те поетички освешћена сећања на уметничко постање облик представљају као *роман о начинима (не)прихватања смрти уметника (Прољећа Ивана Галеба)* или се пак уочава и

преобликовање романа о развоју уметника у смеру романа о естетичкој теорији, и то не само кроз варијетете романа о роману, есеја о роману, романа-есеја о немоћи досадашњих романескних приступа већ и романа који уместо мимезе света нуди дијегезу естетичке теорије, што је евидентно у *Мансарди*, као екстремном прототипу џојсовског романа о теорији превредновања жанра, где, уместо алтернативе проистекле из теоријске ресемантизације приче о уметнику, претрајава дестабилизација целине оба дискурса, а у *Пешичанику* се наставља на нивоу поетичког сукоба модернизма и постмодерне. У тринаестом поглављу се након детаљних ишчитавања начина на које један текст „(не) једе” други – *Уликс Ђакома Џојса, Дан шести Са силама немерљивим и Пешичаник Ране јаде* – најнепосредније илуструју токови модернизације прозе 20. века – граница модернистичког и предавангардног, (пост)авангардног и позномодернистичког, позномодернистичког и (раног) постмодернистичког. У четрнаестом поглављу се, кроз утемељену дискусију о (не)могућој типологији џојсовског романа у српској књижевности, уликовским одликама обележава Петровићев концепт обрчувања гигантизма енциклопедије књижевних облика и поступака кроз архитектонику *репертоара* у романима *Бурлеска Господина Перуна Бога Грома и Дан шести*, док се показује да је роман *Без мере* Марка Ристића граница уликовско-финеганског подтипа Џојсових романа, те да Ристић осваја просторе за нове романескне форме које ће у другој половини 20. века, у надоблику своје читљивости, подразумевати увек и романе о методологијама романа или њиховим неостваривостима, како је сугерисано и неким аспектима разумевања *Финегановог бдења*, као најлитерарнијег металитерарног романа, са многим пародијским елементима, што се уочава и на примеру романа *Тutori* Боре Ђосића, финегански обликованог као књига-тutor говора и писма, који, ако и не посредују канон, значајни су као саговорници при канонском образовању, а тиме и у очувању динамике процеса (пост)модернизације књижевности. Након испитивања у петнаестом поглављу, у смеру претпоставке да џојсовски ток свести у српској књижевности не постоји мимо флукуације идеја, за будућа истраживања истиче се важност следећих увида: 1. превага флукуације идеја у односу на џојсовски ток свести не представља истовременост опажаја са процесом настајања свести, већ опажај кондензован ради конституције идеје у ходу мисли; 2. за разлику од тока свести, у процесима флукуације идеја меру привилегованости међу многим догађајима успоставља језичка, сликовна, идејна или симболичка условност која је конкретизована као догађајност мисли; 3. у односу на ток свести који углавном не може бити самосвестан, флукуација идеја може бити поетички освешћена; 4. недостатак тока свести у српској књижевности 20. века могуће је тумачити и као последицу невеликог присуства развијених дијалога и полилога, чија би поунутрашњења образовала ток свести, те је свезнајућа перспектива, кроз монолошка преобликовања у фокализацијама ликова, једноставније образовала флукуацију идеја; 5. опредељење за флукуацију идеја уместо тока (под)свести разумљиво је због потребе једне књижевности да и на имплицитном плану поетике покаже вољу и капацитет самоосвешћености, те да у недостајању или неповерењу у друге врсте метатекстуалног дискурса, роман, уместо попуштања неконтроли текста, страху од погрешних вантекстуалних тумачења или изостанка рецепције, самостално активира метапоетичке аспекте. Након анализа примера стилистичке и поетичке промене оноματοпеје у текстовима српске књижевности у шеснаестом поглављу запажају се одједи процеса модернизације литературе 20. века, умногоме подстакнути примерима из опуса Џејмса Џојса, при чему се закључује да у модернистички интонираним текстовима оноματοпеја представља траг који је директна веза са светом мимезе, што указује на превагу чула слуха којим се оноματοпејска драж региструје, да у авангардном тексту оноματοпеја ангажује симултано-синестезијско удруживање чула слуха и вида у целини бића која је перцептивна, док у тексту извесних постмодернистичких обележја лексичка оноματοпеја често заборавља своје миметичко порекло, бива ослоњена на чуло вида и постаје више визуелна оноματοпеја текста са (мета)поетичким функцијама, него оноματοпеја спољашњег света. Лествица тока свести постављена џојсовским текстом, а стваралачки рецепирана у српској књижевности 20. века, као најтежа међу поетичким провокацијама и посебно присутна у романима са доминацијом јунака који ходају, у седамнаестом поглављу рада активира и запажање да би се према устројству, композицији и унутрашњој организацији стваралачких рецепција џојсовског тока свести на примерима из српске књижевности (код Петровића, Деснице, Киша и Пекића), а у контексту испитивања хода као хронотопа (мета)текста, уместо о току свести можда пријемчивије и заснованије могло говорити о флукуацији идеја као о *ходу мисли*, техници која је на граници Џојсовог и Хакслијевог поступка, односно тока свести и контрапункта мисли, док се закључује да

ход као хронотоп (мета)текста, у виду читања или коментарисања текста при покрету кроз урбану средину, најављује и неке од елемената текстуалних навигација у савременим системима сајбер-простора, те претходнице дигиталне књижевности треба тражити како у Џојсовим, тако и у оним авангардним и (пост)модернистичким текстовима који, на неки начин, образују стваралачко-рецепцијски дијалог са Џојсовим делом у процесима модернизације књижевности. У осамнаестом поглављу закључује се да су авангардни предлошци уликсовског мита, присутни у поезији Милоша Црњанског, Растка Петровића и Рада Драинца, најавили и предупредили проблематизовања „повратака на Итаку” и остајања на њој у поезији друге половине 20. века, посебно након Другог светског рата у опусима Павловића, Христића, Лалића, Радовића и других, при чему се потврђује да је Драинчева уликсологија одредива и као надуликсологија, или у односу према времену и простору као трансуликсологија, активнија од многих у светској књижевности, јер је то ређи Уликс, који се по смислу и сврси није определио да, по повратку, остане на Итаки.

На почетку четврте целине, након анализа у деветнаестом поглављу рада, закључује се да, имајући у виду будућности романа, Џојсова и Десничина одређења у тензији реализам/модернизам развијају прекретничке улоге у посебно угроженим тренуцима процеса модернизације књижевности 20. века – Џојс је стваралачким дијалогом са приповедачким претходницима и њиховим превредновањима непосредно упућивао на своје одговоре као на пресудне тачке у процесима модернизације прозе, док су истоветне приповедачке претече (Чехов, Толстој, Флобер, Данте и Кроче), у стваралачко-рецепцијским репликама Десничиних поетичких одређења допринеле мотивишућем контексту за конституисање модернистичког отклона и метапоетичког промишљања о заснованости таквог поступања у односу на владајућу поетику социјалног реализма након Другог светског рата. У двадесетом поглављу, после анализа приповедака из Џојсовог и Андрићевог опуса, закључује се да имплицитна методолошка свест о описаном сусрету елемената структуре текста (*гномон*) и феномена карактера (*uncanny*) код Џојса и Андрића сведочи о једном од кључних аспеката високе модернистичке остваривости – о поверењу у важност (пре)траја(ва)ња приче и изван оквира приповедања. После испитивања делезовски схваћене различитости модернистичког понављања као трансгресије текста у односу на хомеровски, али и џојсовски предлошак, у двадесет првом поглављу дисертације закључује се да Мартина самосвет („Жена на камену”) није само „финални продукт” Наусикајиног (*Одисеја*), Ивониног (*Људи говоре*) и Португалкиног („Бајрон у Синтри”) неисказано доживљаја, већ Андрићев позномодернистички обрт џојсовског виђења Наусикаје (*Уликс*), у кризи након њеног прага зрелости, када сећање на потврду еротске жељености „Малог створења” омогућава поновни сусрет са субјектом те жеље, интериоризованим у себи као простору агапе, чиме се и досеже упориште за ревитализацију сопства. Закључак двадесет другог поглавља јесте да је посредан циљ Џојсове епизоде „Еол”, као и текстова из српске књижевности посвећених поетици *еолске харфе*, да се на (мета)текстуалном плану преиспитају и проблематизују могућности посредовања и читања знања из прошлости, што је решавано у тензији и немогућој дисперзији оксиморона *еолске харфе*, као спреге јединства расипања и прибирања – од диспропорције и губљења оријентације у тексту или симболима значења (из прошлости) до сувишне уравнотежености структуре и особине да се може прегледати као авангардна текстуална дистопија или пак врста похвале заснивања (пост)модернистичке композиције, која је понекад и таква да би се могла једноставно обухватити једним погледом, односно „скролом” на страници екрана. У двадесет трећем поглављу се закључује да се кроз Христићев повратак Одисеју у *Дневнику о Улису* и поновну ресемантизацију односа Одисеја и Уликса успоставља простор нових преокрета у токовима модернизације српске поетске уликсологије 20. века, при чему се увиђа да иако се повратком ка поновној актуализацији хомеровског прелошка чини да Уликс напушта Одисеја у поезији након 50-их година 20. века, ипак се показује да интересовање познијег српског песништва не напушта двојство одисејски протежног Уликса.

У двадесет четвртом поглављу пете целине дисертације, кроз испитивања кишологије као џојсологије или антиџојсологије, где се квалитети (анти)џојсизма одређују у поетичкој различитости Џојсових одређења од *Даблинаца* до *Финегановог бдења*, којих је Киш био свестан и са којима је градио полемички однос у доменима од (анти)уликсовског до (анти)финеганског, закључује се да код Џојса и Киша, метафора Средње Европе не подразумева призив искључиво интегрисаног фактора,

већ се, унутар уједињујуће европске слике са епицентром у Паризу, указује као азил раздора, симбол деструкције и неостварена разлика пропорције *homo poeticus*-а и *homo politicus*-а, инклузиван и нестабилан регионалан концепт у односу на Џојсово и Кишово поимање светске књижевности. На основу истраживања у двадесет петом поглављу рада закључује се да се са променама позиције и функције тока свести у постмодерној књижевности, те његове активности не на плану тока свести јунака већ текста, подразумевају и другачије улоге каталога као граничног посредника и видљивог медијума прећутаних, подразумеваних, алудитивно присутних, али и неприсутних дела и њихових аспеката у *току свести текста* у књигама типа *Финеганово бдење* или *Гробница за Бориса Давидовича*. У двадесет шестом поглављу дисертације закључује се да су природност истраге као претече, исходишта или упоришта приче, али и маргинализација истражног поступка, од дискурсног, преко наративног, до метатекстуалног и паратекстуалног нивоа, различити поетички обриси *истражног елидирања* као једног од могућих облика поетике и реторике истраге у *неуликсовским* токовима промена у прози 20. века, посебно постојећим на фреквентној граници реалистичко-модернистичког, као и (мета)поетичког свесног (де)маскирања (квази)приповедачког поступка и постмодерног разумевања документа, док се, са друге стране, назире модернистичка носталгија за супротном могућношћу формалне и феноменолошке џојсовске разгранатости истражног поступка на које и *текст* и *живот након приче*, а пре *финалног приповедања* рачунају, у виду својеврсне метаистине, метапоетике и зачетка постмодерне радикализације истражног поступка, у коме је могуће рећи *све* само ако се не одговори ни на једно питање, што истражни поступак без истраге чини ултимативном репликом процеса (пост)модернизације књижевности 20. века. Закључак двадесет седмог поглавља односи се на чињеницу да се двојство и дихотомија Одисеј/Уликс у савременим књижевним дијалозима помера ка ширим сферама, захвата проблеме и ангажује феномене који се тичу одабира из целокупног одисејског и савременог уликовског контекста, како у књижевности, тако и у култури уопште, што је значајно упориште за будућа изучавања статуса и стваралачке рецепције *Одисеје* и *Уликса*, а у 20. веку посебно кроз дела Жиродуа, Елиота, Кафке, Џојса, Радовића и других. У том смислу се закључује да последња трећина 20. века у поезији не показује једностран повратак Одисеју, већ стваралачки одговор аутора српске књижевности на ширину потенцијала *Одисеје* и потребу осветљавања различитих семантичких аспеката, увек у односу на Одисеја, али и Уликса, као репрезентације два типа света и оквире распона многих других.

У шестој целини дисертације, након пажљиво спроведених интерпретација у двадесет осмом поглављу рада, закључује се да дезинтеграција жанра о грађанском сталежу одјекује у поетичком проблему пекићевски дефинисаног понављања предлошка, те се увиђа да је понављајући Џојсову гротеску мита грађанског романа, Пекић на метаџојсовском плану указао на крајњу фарсичност романескне интерпретације грађанског, а отворио простор за формирање постграђанског романа, као финала (мета)џојсолошког одговора на двадесетовековну картографију овог жанра, (де)конституисану падом грађанства код Џојса, његовим ироничним обртима у *Ходочашћу Арсенија Његована* и заокретом ка постграђанској демонологији у *Златном руну*. Поређењем Џојсових и Пекићевих увида у двадесет деветом поглављу дисертације закључује се да је позиционирање ирског у односу према свему европском, различито од британског, а суштински сродније балканској позицији, те да је бит ирскости могућа тек у европском комонвелту, где космополитски плурализам у идеалном схватању дозвољава *егзил региона*, што у овом случају подразумева како успостављање легитимитета за критичку дистанцираност према Ирској, тако и у ширем смислу установљавање једног односа непоништавања идентитета у његовој критици и освајања простора за сродна поступања и када су други идентитети и њихови егзили (региона) у питању. У тридесетом поглављу дисертационог рада закључује се да *Финегановом бдењу* није примаран циљ да покаже како се његовим текстом ишчитавају палимпсести различитих европских и светских текстуалних предлога, а стерилним истраживањима препознаје криптограм сакралних, фолклорних и многих других књига, већ да се „наруга” методама које управо такву врсту догматског следа текста и предтекста траже, односно да собом, кроз иронију, парадокс, пародију или циничне отклоне, открије илузорност таквог поступка. Увиђањем сродности према којој су романи *Финеганово бдење* и *Време чуда*, осим свега, и романи методологије херменеутике и историје читања, показује се да се једна од основних (методолошких) слика „подтекстуалног” тумачења Џојсовог и Пекићевог романа тиче немогућности знања услед строге реконструкције предтекста и условљавања догматске

херменеутике.

На почетку седме целине, у тридесет првом поглављу, истраживањем се потврђује да је квантна (теорија) књижевност(и) могући модел приступа Џојсовим и Павићевим текстовима, односно да су текстови наведених аутора у значајној вези са оним што се у анализама подразумева као резултат интеракције квантне теорије и фикције, проматрано у овом случају од модернистичких зачетака до разноврсних постмодерних трансформација. У тридесет другом поглављу рада, кроз анализе англоирске поезије настајале након 1951. године, закључује се да Џојс и након Џојса у поетској стваралачкој рецепцији ирских џојсоваца, као фигура и поетички маркантна личност, задобија незаобилазно место у плодотворном дијалогу ирске књижевности друге половине 20. и почетка 21. века са њеном најбољом традицијом, при чему новонастали примери интертекстуално указују на кључне моменте промена подстакнутих стваралачком рецепцијом џојсовских тема, мотива, форме, синтаксе, приповедачких поступака у токовима (пост)модернизације књижевности. Кроз интерпретације у тридесет трећем поглављу закључује се да српска књижевност краја 20. и почетка 21. века, углавном не обавештавајући се о Џојсу од Ратка Петровића, не ни од (дис)континуитета џојсовске и џојсолошке стваралачке рецепције Петровић–Десница–Киш–Пекић, већ нарочито од донекле и антиџојсовског Киша, тек понекад улази у прогресиван дијалог са претходном традицијом (пост)модернизације српске прозе 20. века, одредивом у ширем смислу и последицом стваралачке рецепције модернизма, чија би једна од доминантних парадигми било књижевно дело Џејмса Џојса.

У тридесет четвртм, тридесет петом и тридесет шестом поглављу у оквирима осме целине ове докторске дисертације анализе се закључују констатацијама да би метода стваралачке рецепције могла да се „наметне” као иницијално подразумевани простор активирања оквира и аспеката компаративне књижевности, услед могућих изазова и нових стваралачких рецепција које ће век што следи тек пронаћи као одговарајуће у Џојсу, а уз наду за нови дијалог и са српском књижевношћу 21. века. Поред сумирања закључака, у последњој целини дисертационог рада отвара се и читав низ практичних аспеката примена резултата овог истраживања у начинима поспешивања тумачења стваралачке рецепције Џојсовог дела у српској књижевности, у организационим и методолошким стратегијама изучавања и предавања стваралачке рецепције Џојса и других писаца Европе и света у српској књижевности, као и српске књижевности у контексту светске. Кроз словенске аспекте џојсологије у овом случају наглашава се и важна позиција нових перспектива србистике у контекстима компаративног изучавања књижевности. О томе убедљиво сведоче и три интервјуа у оквирима *Прилога* ове дисертације, чији резултати усмеравају питања, тежишта и одговоре ка даљим израживањима словенских перцепција Џојсовог дела.

Докторском дисертацијом кандидаткиње Мине Ђурић представило се и проблематизовало комплексно питање које до сада у нашој науци о књижевности није било на овај начин систематизовано и обрађено. Оригиналним запажањима и добрим научним стилем обликована је анализа која је критичко мишљење усмеравала ка великом броју релевантних увида о књижевно-историјском и књижевно-теоријском контексту. Обиман корпус текстова и разгранати методолошки приступи омогућили су иновативне закључке који су потврдили остварење хипотеза, циља и намера ове дисертације, као важног доприноса науци о књижевности.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА:

На основу прегледа докторске дисертације, њене композиције, организације саставних делова, провере и вредновања релевантности метода у сваком од појединачних поглавља и њихових закључака, може се оценити да је увид у грађу начињен темељно, истраживање аналитички прецизно вођено, резултати јасно саопштени, што је све допринело новим научним открићима, значајним на многим пољима досадашњих и будућих проучавања. У односу на методолошка упоришта, аналитичке, као и синтетичке сегменте, евидентна је дисциплина у раду у чије се резултате може поуздати и из чега проистиче и изузетно позитивна оцена ове дисертације.

IX ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, Комисија предлаже:
Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду и Већу друштвено-хуманистичких наука да прихвати овај реферат као високу позитивну оцену докторске дисертације „Модернизација српске прозе 20. века у односу на стваралачку рецепцију књижевног дела Џејмса Џојса” кандидаткиње Мине Ђурић и да омогући кандидаткињи усмену одбрану дисертације пред овом Комисијом:

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. проф. др Јован Делић
2. проф. др Зоран Пауновић
3. проф. др Александар Јерков
4. проф. др Предраг Петровић
5. проф. др Ивана Ђурић Пауновић